

EREĞLİ 1960 - 1965
MORRISON'UN
YAPI İŞÇİLERİ

CAN ŞAFAK

EREĞLİ 1960 - 1965
MORRISON'UN
YAPI İŞÇİLERİ

CAN ŞAFAK

Sosyal Tarih Yayınları
İşçi Hareketleri Dizisi: 12

© TÜSTAV İktisadi İşletmesi

Bu yapının telif hakları TÜSTAV İktisadi İşletmesi'ne aittir.
İzin alınmadan kullanılamaz.

Teknik Hazırlık:
TÜSTAV Yayın Atölyesi

1..Basım: Haziran 2017

ISBN 978-605-4513-34-5

Sertifika No: 12588
TÜSTAV İKTİSADİ İŞLETMESİ
Eskişehir Mah. Marsık Sok. No.98 K.1 D.1
Kurtuluş/Şişli/İstanbul Telefon: 0212 237 98 92
www.tustav.org e posta: info@tustav.org

Baskı ve Cilt:
Net Kırtasiye ve Matbaa San. Tic. Ltd. Şti.
İnönü Cad. Beytölmacı Sk. N0.23/A
Gümüşsuyu-Taksim-İstanbul
Tlf. 0212 249 40 60

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	9
SUNUŞ	11
1. BİR KÜÇÜK BALIKÇI KASABASI	13
Şantiyeler: Bir umut bir hayal kırıklığı	13
Morrison: Kudret ve paranın getirdiği korkusuzluk	20
2. RÜZGÂRLI SOKAK'TAN EREĞLİ'YE	25
Mayıs 1962 Ankara: Açlar Yürüyor	25
Sendika hareketinde bir aykırı kanal: Yapı işçileri	30
Türkiye Yapı İşçileri Federasyonu	32
Fukara Tahir adında bir yıldız aktı geçti	34
İsmet Demir efsanesi doğmadan	38
Yapı-İş Ereğli'de	39
Fukara Tahir Ereğli'de	43
3. BİR DAĞ YÜRÜYOR	45
Büyük Ereğli Mitingi	46
Türk-İş "sarfinazar" ediyor	47
Yapı-İş Federasyonu: Miting 12 Ağustos'ta yapılacak	51
"Ereğli Mitingi dağların uyanmasıdır"	59
Ereğli Mitingi: Bir siyasi çıkış	65
Fukara Tahir: "Suç da olsa bunu işlemiş olduk."	69
4. MORRISON: BİTMEYEN KAVGA	73
Ereğli Demir Çelik Fabrikaları: İlk görüşmeler:	73
İşçiler Ankara'dan Ereğli'ye yorganla yürüyecek.	75
Amerikalının sözlerini Süleyman Demirel Türkçeye çevirdi	80
Johnson ve Demirel: 28 Ağustos 1962	84
"Benim canım kardaşım, bu adam Morrison'un mu Bakanı?"	86
5. BEN YABANCI DEĞİLİM!	89
Sanki bir peri masalı	89
Beni buraya kâğıttan oyuncak yapayım diye göndermediler	93
"Türk sendikacıların yabancı uzmanlardan bekledikleri davranış"	95
Türk-İş cephesi: Seyfi Demirsoy Ayancık'a gitmiş	96
İstanbul sendikaları: Thalmayer olayı politikanın zaafıdır	98
Ecevit: "Morrison mümtaz bir şirkettir!"	103
"Biz Bakan'dan bile şüphe eder olduk!"	106

İki değerlendirme	111
Bölüm Eki: İstanbul sendikalarının bildirisi	115
6. 1963: EREĞLİ'DE SULAR DURULUYOR MU?	117
Yeni yıla girerken: Hayat bir hareket, iş, başarı zinciri.....	117
Ereğli işçisi ne âlemedir?	119
Yapı-İş Ereğli Çalışma Meclisi ve basın bürosu	122
Ereğli'de sosyal diyalog: İşçi konserleri	123
Ereğli şantiyelerinde temsilcilik seçimleri	125
Hemşericilik	127
Ereğli'de sendika rekabeti: Yapı-İş mi? Demir-İş mi?	130
7. EREĞLİ'DE TOPLU PAZARLIK	133
Toplu sözleşmeye doğru... ..	133
İlk müzakereler	134
Aralık 1963: Ereğli Demir Çelik Fabrikaları'nda toplu sözleşme	140
8. YAPI-İŞ VE SİYASET	143
Yapı-İş'e komünistler mi sızmış?	143
Yapı-İş Ereğli Şube kongreleri: Yusuf Sarı'dan Fikri Yıldız'a... ..	144
“Tahir Öztürk kardeşiniz TİP'ten de ayrılmıştır.....	146
9. YOLUN SONU	151
Morrison işi tasfiye ediyor	151
“Bize senin gibi adam lazım...”	153
Ereğli'de bir dönem kapanıyor	155
KAYNAKLAR	157

GİRİŞ

Ereğli 1960-1965 Morrison'un Yapı İşçileri Can Şafak'ın, *Kuruluş Yıllarında Haydarpaşa Sendikası, Büyük Grev 1977, Ereğli 1965-1980 Çelik İşçileri* çalışmalarından sonra TÜSTAV tarafından yayımlanan dördüncü kitabı oluyor. Yoğun sendikal faaliyetinin yanı sıra yürüttüğü araştırma çalışmalarıyla, ülkemiz işçi ve sol hareketi tarihi bakımından son derece önemli bilgilere ulaşmamızı da sağlıyor.

1980'li yılların ortalarında Kristal-İş'te çalıştığı sıralardan bu yana tanıyıp dost olduğum Can'ın kitaplarının ayırt edici özelliği, bence inanılmaz titiz ve sabırlı çalışmasıyla "tüketici" olması. Bir diğer deyişle Can ele aldığı konuları, yazılı kaynakların, yani belgelerin, kitapların, dergilerin, gazetelerin yanı sıra olabildiğince canlı tanıklarının bilgilerine de ulaşarak işliyor ve artık "ulaşılacak kaynak" kalmayınca kaleme döküyor. Bu da ona yürüttüğü çalışma boyunca bir dizi yan bilgi ve konuyu da inceleme, öğrenme ve aktarma olanağı veriyor.

Elinizdeki kitabın öyküsü aslında "Fukara Tahir" biyografisi ve Ereğli inşaat işçilerinin direniş öyküsünün yazılması fikriyle başladı. Uğur Cankoçak'ın Fukara Tahir ile ilgili canlı tanıklıkları, yapı işçilerinin ve örgütlenmelerinin ayırt edici özellikleri, Türkiye sendikal hareketine farklı açılardan bakma ihtiyacı, vb. böylesi bir fikrin ete kemiğe bürünmesinde yönlendirici oldu.

Gerçekten de ilk kez Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın *Yol* çalışmasında dile getirdiği, Mete Tunçay hocamızın *Türkiye'de Sol Akımlar I (1908-1925)* kitabında işaret ettiği Beynelmillel İşçiler İttihadi'nin kuruluşundaki anarko-sendikalizmin ülkemiz sendikal yaşamında herhangi bir izinin olmaması, hayatın ve işçi hareketinin olağan akışına uygun değildi. Nitekim Fukara Tahir, daha da çok (kendi yazdıklarının yanı sıra) İsmet Demir'in sendikal yaşamına ilişkin tanıklıklar ve anekdotlar, her büyük inşaat başlangıcında çadırıyla şantiyeye yakın bölgeye yerleşerek her yolla örgütlenme ve işçi haklarını alma mücadelesi, sendikal hareketimizde "aykırı" bir hattı ortaya koyuyordu.

Haziran 1974'te İskenderun Demir-Çelik inşaatında İsmet Demir önderliğinde girişilen direnişle ilgili olarak Alev Ateş ile birlikte kente gittiğimizde gerek sendikanın, gerek işçi örgütlenmesinin ve direnişinin bambaşka bir boyutta olduğuyla karşılaşmıştım. Demir kapısı önünde, işçilerin güvenlik aldığı sendika binasının içinde ranza ve yatak denkleleriyle, mutfağıyla adeta bir "garnizon" kurulmuş-

tu. Direnişi yönetenlere "pusula" ile ulaşılabilirdi. İsmet Demir işçileri İskenderun'dan Ankara'ya "yürütmeye" hazırlanıyordu.

Aynı dönemde Cenan Bıçakçı, Alev Ateş Ağaç Eşya İşçileri Sendikası - ASİS'te, yine farklı bir sendikacılık anlayışı deniyor, toplu sözleşmeleri tüm işçilerin katılımıyla yapma, iki dönemden uzun yöneticilik yapmama vb. ilkeleri yaşama geçirmeye çalışıyorlardı. Nitekim ASİS'in toplu sözleşmeyi tüm işçilerin katılımıyla yapma ilkesi nedeniyle İstanbul'da bine yakın işçinin çalıştığı ELKA fabrikasında uyuşmazlık tutulmuş, greve çıkmış ve Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu - DİSK ilk kez bir sendikasının grevine "el koymuş"tu. Bütün bunlar "sınıf ve kitle sendikacılığı" anlayışının DİSK'te egemen kılınmaya çalışıldığı, "tabanın söz ve karar sahibi olması" ilkesinin temel alındığı bir dönemde yaşanan olaylara bugün farklı açılardan bakmamızı ve değerlendirmemizi de gerektiriyor diye düşünüyorum.

Elbette Can, Fukara Tahir biyografisi ve Ereğli Demir-Çelik inşaatı işçilerinin mücadelesi konusunu ele alınca Ereğli'den önce *Ereğli 1965-1980 Çelik İşçileri*, ardından bu kitap çıktı. Bu arada benim bilebildiğim kadarıyla "Necmettin Giritlioğlu ve Aliğa Direnişi" birikti; Bingöl Erdumlu ile nehir söyleşi doğdu.

Can, yine yepyeni bilgiler, yepyeni kaynaklar üzerinden işçi ve sendika hareketinin bir "örnek olayı"nı yaşamışçasına öğrenmemizi sağlıyor. İlk okuyanlardan biri olmanın ayrıcalığıyla kendisine ilk teşekkürü ben ediyorum.

Erden Akbulut

Haziran 2017

SUNUŞ

Ereğli, tarihsel kökleri 4000 yıldan daha öncesine uzanan çok eski bir yerleşim yeri. Homeros, ölümsüz eseri *Ilyada*'da, Ereğli'yi de içine alan Karadeniz kıyılarının, İsa'dan 1200 yıl öncesine tarihlenen Troya savaşına katılan gönüllü askerlere yurt olduğunu anlatır. Mitolojik Cehennemağzı Mağaraları Ereğli'dedir. Bir yarı tanrı olan Herkül, Eurystheus'un verdiği on iki görevden biri olan üç başlı ve yılan kuyruklu köpek Kerberos'u getirmek için ölümler ülkesi Hades'e bu mağaralardan iner. Ereğli'nin simgelerinden biri olan Herkül Heykeli bugün Ereğli sahilinde yakaladığı Kerberos'un bedenini sırtına yüklenmiş dikilmektedir.

Bugün Ereğli sahilinde geceleyin yansımaları bir balıkçı serpmesi gibi boydan boya uzanan dev sanayi kompleksinin ortasında bir başka dev, Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları'nın yüksek fırını Ayşe bütün azametiyle yükseliyor. Ayşe'nin ve Ereğli'nin bu devasa fabrikalarının kuruluşunun hikâyesi ise yakın zamanın gerçek kahramanlarını; yapı işçilerini anlatıyor.

1960-1965 Morrison'un Yapı İşçileri, neredeyse on yıldır zaman zaman ele alıp üzerinde çalıştığım ama hep başka çalışmalarla kesilen, bekleyen ve ancak tamamlanarak okuyucuya ulaşabilen bir kitap. Bu kitap, 2015 yılında Sosyal Tarih Yayınları arasında çıkan *Ereğli 1965-1980 Çelik İşçileri* kitabımın da girişi ya da ön bölümü niteliğinde aynı zamanda. *1960-1965 Morrison'un Yapı İşçileri*, dönemin ve olayların tanıklarıyla yaptığımız -sınırlı sayıdaki- kayıtlara yer verse de, *Ereğli 1965-1980 Çelik İşçileri* gibi asıl ağırlığı sözlü tarih alanında olan bir çalışma olmadı. Gene de Suat Şükrü Kundakçı'yla, Şükrü Özbayrak'la ve Ereğli'nin sonraki yıllarına tanıklık eden Bingöl Erdumlu'yla yaptığımız kayıtlar bir katkı niteliği taşıyor. Ama kitap, daha çok yazılı kaynaklara, dönemin günlük gazetelerine, dergilerine ve ikincil kaynaklara dayanıyor. Burada Uğur Cankoçak'ın anılarını özellikle zikretmek istiyorum. Belgelere gelince... Türkiye Yapı-İş Federasyonu ve Federasyon'a bağlı Ankara Merkez Bölge Sendikası Karadeniz Ereğlisi Şubesi'yle ilgili olarak gerek Millî Kütüphane'de ve gerekse Ereğli Kütüphanesi'nde hiçbir belge bulunmamaktadır; ulaşabildiğim kimi özel arşivlerde de Federasyon'un kurumsal kayıtlarını bulamadım. Tam bir taramasını yaptığım *Öncü*, *Vatan* ve özellikle de *Şirin Ereğli* gazetelerindeki haber ve yorum yazıları, Ereğli'de 1962-1964 yılları arasında yapı işçilerinin verdiği kavgayı büyük ölçüde günümüze taşıyor. Bu yıllarda, gerek ağır sanayi yatırımı -Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları'nın inşası- ve gerekse inşaatı üstlenen Amerikan şir-

ketlerindeki acımasız çalışma koşullarına karşı yapı işçilerinin verdiği kavga, Ereğli'yi sıklıkla Türkiye'nin siyasi gündemine taşımıştır. Bu, Ereğli'nin ve Ereğli'deki işçi/sendika mücadelesinin *Akis, Yön, Sosyal Adalet* gibi dönemin siyasi dergilerinin sayfalarında sıklıkla ele alınmasını, yorumlanıp değerlendirilmesini beraberinde getirmiştir. Tabii Meclis kürsüsünden yükselen sert tartışmaları da... Bu yazı ve tutanaklar da bugün elimizdeki nadir yazılı kaynaklar arasındadır. Bugün tozlu arşivler içinde duran bu belge ve söylemleri orijinal haliyle verebilmek adına uzunca alıntılar yapmaktan kaçınmadım. Bunun gibi, Türkiye Yapı-İş Federasyonu ve Federasyon'un Ereğli teşkilatı tarafından yayınlanan bildirimleri ve sendikacıların gerek miting alanlarındaki konuşmalarını, gerekse yazılı basın açıklamalarını da mümkün olduğunca özetlemeden orijinal haliyle verdim; Miting ve yürüyüşlerde atılan sloganlar gibi bu bildiri ve açıklamalardaki üslubun ve içeriğin de dönemin sendika/sendikacılık bakışımın anlaşılması bakımından önemli olduğunu düşünüyorum.

Ereğli 1960-1965 Morrison'un Yapı İşçileri böylece okuyucuyla buluşmuş oldu. Burada, kitabın tamamını okuyarak düzeltmeler yapan ve önerileriyle katkı veren sevgili arkadaşlarım Can Kartoğlu ve Erden Akbulut'a, kitabı yayına hazırlayan sevgili arkadaşım Bülent Coşkungür'e, yaptığı arşiv çalışmasıyla kitapta yer alan kimi gazete taramalarını sağlayan Mehmet Başkurt'a ve görseller üzerindeki emeği için Erhan Can Akbulut'a teşekkürlerimi sunarım.

Morrison, Ereğli'de ağır sanayi inşaatını üstlenen Amerikan şirketlerinin en berbatı, en acımasızıdır ve bu bakımdan günümüze kadar gelen bir kötü üne de sahiptir. Sömürünün, baskının en ağırını akla getiren kötücül bir simgedir Morrison. Amerikan sermayesinin Ereğli inşaatındaki, Çiğli Havaalanı inşaatındaki simgesidir. Morrison adı hiç de gurur verici olmayan bir şekilde Süleyman Demirel'le de birlikte anılmıştır. Ereğli'de ağırlıklı olarak 1962-1964 yıllarında geçen bu hikâye Morrison Süleyman'ın da hikâyesidir. Morrison'u "mümtaz bir şirket" ilan eden "halkçı" Ecevit'in de... Ama asıl yapı işçilerinin, Fukara Tahir'in, İsmet Demir'in hikâyesidir anlatılan.

Can Şafak

Mayıs 2017, Heybeliada

1 BİR KÜÇÜK BALIKÇI KASABASI

Şantiyeler: Bir umut bir hayal kırıklığı

“Bugünkü Belediye Plajı’nın arkasındaki Mevre’den sandallarla Ereğli’ye gelirdi köylüler. Kürekleri de yeşil gözlü, kumral kadınlar çekerlerdi. Pazarda ürünlerini satıp akşamüstü geldikleri teknelerle geri dönerlerdi.” Kemal Anadol

Sosyolog Mübeccel Kıray, Ereğlililerin 1959 yılında Demir ve Çelik Fabrikaları’nın Ereğli’de kurulacağını, daha çok Demokrat Partililer kanalı ile ve yüz yüze ilişkilerin egemen olduğu böyle bir kasabada, tahmin edilebileceği gibi, birbirlerinden duyduklarını yazar. Küçük bir grup da bu haberi gazetelerde okumuştur. Daha şantiyelerine tek çivi çakılmadan Demokrat Parti’nin (DP) türlü şenliğiyle, davullu zurnalı ziyafetlerle duyurulan, bütün Ereğli ve yöre köylerinin Parti adına ve hesabına Ankara seyahatleri ile kutlanan Türkiye’nin dev ağır sanayi işletmesinin Ereğli’de kurulması kararı, bu küçük balıkçı kasabasında büyük heyecan yaratmıştır.¹

Karadeniz kıyıları ve açık deniz, bugünkünden çok daha cömertti o yıllarda. İstavrit, hamsi, palamut, barbunya, tirsi, izmarit, zargana, kefal, kalkan, levrek, halkın ‘balıkların paşası’ dediği lüfer ve küçüğü çinekop... Mezgitletler defne dallarına dizilip yirmi beş kuruşa satılırdı. “Akşam karanlık basmadan önce de elde kalan mezgitletler fakir fukaraya bedava dağıtılırdı.” Köylerinde yetişen çilekle de bilinirdi Ereğli. Çilek mevsiminde Pazar yeri, iskele çevresi ve sahildeki Azim Konserve Fabrikası’ndan etrafa buram buram çilek kokusu yayılırdı. Çarşı İskelesi’nin iki tarafına bordalayan yüzer tonluk motorlar çilek sepetlerini yükler ve İstanbul’a götürürlerdi. “Aşağı Beyçayırı’nda kurulan pazarı çok ünlüydü. Genellikle köylü kadınların getirdiği sebze ve meyveler hem taze hem de kaliteli olurdu. Bugünkü Belediye Plajı’nın arkasındaki Mevre’den sandallarla Ereğli’ye gelirdi köylüler. Kürekleri de yeşil gözlü, kumral kadınlar çekerlerdi. Pazarda

¹ Mübeccel Kıray, Ereğli Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası, Bağlam Yayınları 146, İnceleme-Araştırma 93, Üçüncü Basım, İstanbul, 2000, s. 225.

ürünlerini satıp akşamüstü geldikleri teknelerle geri dönerlerdi.” Can eriği, İstanbul dutu, burnukızıl denilen kırmızı tatlı erik, taze incir, mis gibi kokan çilek, Kemer Köyü’nün ünlü pırasası, Alaplı’nın fındığı, ünlü siyah üzümü... yazın tezgâhlardan dolar taşardı. “Bunlar sadece yedi bin olan şehir nüfusuna yetip de arttığı için, Çarşı İskelesi’nden takalarla Zonguldak pazarlarına gönderilirdi.”²

Ereğli, Birinci Dünya Savaşı sırasında insan gücüyle yapılmış 66 kilometrelik bir yolla içerdeki Devrek ilçesine bağlanıyordu. Bunun dışında hiçbir şehirle kara bağlantısı yoktu. Zonguldak’a Barbaros ve Ceylan adlı yolcu motorları normal havada üç saatte ulaşırdı. Ankara’ya gidecekler Zonguldak’tan trene binerler, başkente yirmi saate yaklaşan bir sürede ulaşırlardı. Devlet Demir Yolları’nın İstanbul-Cide seferini yapan Anafarta, Tari, Etrüks, Tırhan gemileri haftada iki gün Ereğli Limanı’na demirler, açıkta indirdikleri merdivene yanaşan sandallar yolcuları iskeleye taşırdı. Vapurlar, Ereğli’ye bırakacakları irili ufaklı yükü de boşaltırlardı. Bunlar arasında *Cumhuriyet*, *Hürriyet*, *Yeni Sabah*, *Vatan*, *Dünya* gibi gazeteler ile *Hayat*, *Radyo Haftası*, *Radyo Sesi* gibi magazin dergileri vardı.³

Bu İstanbul gazeteleri ve dergileri, dış dünyaya açılan penceresiydi Ereğlililerin. Ereğli’nin ilk ve tek gazetesi ise, 1957 Haziran ayında yayına başlayan ve Bedri Erel’in sahibi olduğu merkez sağ çizgideki günlük *Şirin Ereğli*’ydi. “Orta vasıflı geçim şartlarının hüküm sürdüğü, balıkçılık ve sebzeçilikle geçinen mutlu insanların yaşadığı” kendi halinde, küçük bir sahil kasabasıydı Ereğli.⁴

Devrek dışında hiçbir şehirle kara yolu bağlantısı olmasa da, İstanbul ve Ankara gibi merkezlere yakındır; üstelik deniz ulaşımı sanayi için bir stratejik üstünlük daha sağlamaktadır. Heyetler gelip gitmeye başlarlar birbiri ardınca. Ereğli insanı topraklarını yok pahasına da olsa gönülden verir. Fabrikalar kurulacak; hem ülke kazanacak, fabrika üretimiyle, kalitesiyle ülke adına mamuller üretecek hem de kasabalının çocukları, torunları istihdam edilecektir.⁵

² Kemal Anadol, *Filmi Geriye Sarınca*, Doğan Kitap, İstanbul, Kasım 2015, s. 19.

³ Anadol, s. 19-20.

⁴ Halil Posbıyık, Erdemir Erdemir’in Türk Ekonomisindeki Yeri ve Önemi “Erdemir Paneller Dizisi”, Türk Metal Sendikası Yayınları, Ankara, 2006, s. 9; “Ereğli’nin istikbali parlaktır. Çünkü ağır sanayi kurulması tahakkuk etmiştir. Bir memlekette sanayi olunca onun dolayısıyla şubeleri olacaktır. Bu sanayi şubelerinde vatandaşlar çalışacak ve hayat standardı bakımından kazanç da artacaktır.” *Şirin Ereğli*, 4 Ağustos 1962. Ayrıca, Ereğli Demir Çelik Fabrikaları’nın üreteceği ince tenekeler sayesinde Ereğli’nin konserveciliğinin de inkişaf edeceği umulmaktaydı. Bkz, *Şirin Ereğli*, 30 Temmuz 1962; 4 Ağustos 1962.

⁵ Posbıyık, 2006, s. 9.

ÇARŞAMBA 18 OCAK 1961 MÜBESSİSİ: BEŞİ BEŞLİ FİATİ 15 Kr.	 <p>Ereğli'nin İlk ve Tek Gündük Siyasi Gazetesi</p> <p>VATAN ve MİLLET EMRİNDE</p>	HACAN TAMSİN EREL MÜHÜR SÜMBÜLLE ERREL İdarine Hakkında Üst Mahkeme ERRELİ KARARLARI İdarî Şerh Müdürü ERRELİ ERREL Bu Gazete Basın Ahlakı Yasasına Uymay. Taahhüt Etmiştir. TESİSİ : 1958 SAYI : 785
--	---	---

**Demir - Çelik fabrikasını kuracak
Amerikalılar önümüzdeki ay geliyor**

Haber aldığımız göre, ülkemizde kurulacak Ereğli Demir-Çelik Fabrikalarının inşaatını deruhte etmiş, tetkik edecek, inşaatın hususiyetleri ve bu hususiyetlerin gerektirdiği malzeme ve teknik personeli tesbit edecektir. Heyete, Sanayi Bakanlığımız planlama ve etüd dairesinden bir uzmanlar grubu da dâhil olacaktır.

Şirin Ereğli, 18 Ocak 1961

Derken, devam eden etütler⁶, Ankara'ya gidip gelmeler, bildiriler ve türlü riya-yayetten sonra, 1961 yılı baharında ilk kazma vurulur.⁷ Türk ve Amerikan sermayesinin işbirliğiyle kurulacak olan Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları inşası için yıl içinde Amerika'dan "muktezi tesis malzemesinin" nakli sürer. İlk parti tesis malzemesi Manisa şilebiyle Ereğli Limanı'na gelmiş ve Zonguldak Valisi Amiral Tevfik Sargut'la Ereğli'deki "mülkî ve askerî erkân ve kurucu firmalar temsilcileri huzurile yapılan bir törenle" malzemenin tahliyesi tamamlanmıştır.⁸ Böylece, Türkiye'nin ilk yassı çelik tesisi olan Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş. (Erdemir) inşaatına, esas olarak devletin parası ve teminatı ile Amerikan Koppers Corp. Inc., Westinghouse Electric Int. ve Blow Knox şirketlerinden oluşan Kopper's Grubu (Koppers Associates S.A) tarafından başlanır. 1962 yılında faaliyetler çeşitlenir ve inşaatı yürüten altı taşeron firmada çalışanların sayısı iki bini bulur; bu sayı 1963 yazında daha da artar. 1960'ta sanayinin ihtiyaç duyduğu yassı çelik üretmek amacıyla özel bir yasayla bir kamu işletmesi olarak kurulan Erdemir de bir kısım inşaatı bizzat yürütmektedir.⁹ Fabrika yapıla-

⁶ "Demir Çelik fabrikasını kuracak Amerikalılar önümüzdeki ay geliyor. Heyet inşaat sahasını tetkik edecek, inşaatın hususiyetleri ve bu hususiyetlerin gerektirdiği malzeme ve teknik personeli tespit edecektir. Heyete, Sanayi Bakanlığımız planlama ve etüd dairesinden bir uzmanlar grubu da dâhil olacaktır." Şirin Ereğli, 18 Ocak 1961.

⁷ Kıray, s. 225.

⁸ Şirin Ereğli, 27 Haziran 1962.

⁹ Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) İnşaat Mühendisleri Odası (İMO) Erdemir'in yapım firmalarını şöyle göstermektedir: Koppers Associates, Blaw-Knox, Westinghouse Electric International, Murtezaoğlu ile Veziroğlu, Morrison-Knudsen, Foster

rı Ereğli'nin doğusunda, Güllüç Irmağı'na kadar uzanan bölgede kurulmakta; batı sınırını Devrek Şosesi çizmektedir. Fabrika Kabasakal Deresi vadisinden içeriye, Kepez Köyü'ne kadar uzanacaktır.¹⁰

Taşeron yapı firmalarında çalışanların çok büyük bir kısmı Ereğli dışından gelmiş işçilerdir. Yapı sahasında, şantiyelerde, derme çatma barakalarda barınmakta, bütün hayatları buralarda geçmektedir. Evler, kimi tadilatlar ve eklemelerle pansiyonlara dönüştürülmüş, ev ve oda kiralari olağanüstü ölçüde yükselmiştir. *Şirin Ereğli*, ev bulamayan birçok insanın ev sahiplerince evvelce ahır olarak kullanılan bodrum katlarında kaldıklarını, gayrı sıhhi bir şekilde ikamete mecbur bırakılan kiracıların sağlık durumlarının da tehdit altında olduğunu yazmaktadır.¹¹ Otellerde de fiyat talepleri fahiştir. Belediyenin sınıflandırdığı kimi oteller tarife asmamaktadır.¹² Buna rağmen otellerde yer kalmamıştır. *Cumhuriyet* muhabiri İbrahim Köseoğlu, "Misafir Gözüyle Karadeniz Ereğlisi" başlıklı yazısında mitingi izlemek için geldiği Ereğli'deki izlenimlerini şu satırlarla aktarmaktadır: "... tabiatın bütün güzelliğini üstünde toplayan bu şirin ilçenin al yeşil giymiş yamaçları bize kollarını açmış çağırıyordu. Ve nihayet karaya çıktık, ilk iş olarak kendimize yatacak bir otel temin etmemiz gerekiyordu. Bu da hayli zor oldu. Allah buraya gelecek diğer misafir ve turistlere acısın. Bu arada bize yatacak yer bulmakta kolaylık gösteren emniyet mensuplarımıza teşekkürü bir borç biliriz."¹³ İsmet Demir, Karadeniz Ereğlisi'nin 60'ların ilk yıllarındaki manzarasını şöyle çiziyor: "Yatacak yer yok. Mezarlık içleri adamlarla dolu. Rezalet diz boyu. Yemek yemek bir olay. Ekmek yetmiyor. Her şey karaborsa. Sahaya her gün müracaat oluyor, fakat gerekli işçi alınmıyor. Her yer boş işçi ile dolu. Kahvelerdeki sandalye sabaha kadar bir işçi için fahiş fiyatla kiraya veriliyor. Takip eden yok."¹⁴ Çarşı, Hükümet Meydanı, daracık kasaba yolları günün her saatinde

Wheeler, Sezai Türkeş, Fevzi Akkaya, Tekfen, Salem-Brosius, Air Liquid, Union Carbide <http://e-imo.imo.org.tr/>

¹⁰ Kiray, s. 225.

¹¹ Şirin Ereğli, 29 Mayıs 1962.

¹² "... Söylendiğine göre, mesken buhranı hâd bir safhaya girmişken şehrimizdeki bazı oteller de bundan istifade yolunu tutmuşlardır. Müracaat edenlere "Yatak yok" cevabı verilmekte ve Belediyenin sınırladığı tarife dışında ücret ödeyenlere "Yatak hazır" cevabı verilmektedir. Ereğli ikinci ağır endüstri merkezi olmak gibi bir bahtiyarlık içindedir. Ama bunun kıymetini bilelim ve durumu istismara kalkmayalım. Günün şartları belki bu istismara çok geniş çapta müsait olabilir. Ancak şurasını hatırlatmak isteriz ki fırsattan faydalanarak voli vurmaya kalkanların akıbetleri değişmez bir kaide olarak daima hüsrandır." Şirin Ereğli, 6 Temmuz 1962.

¹³ Şirin Ereğli, 13 Ağustos 1962.

¹⁴ İsmet Demir, Grev ve Direnişler Üzerine Anılar - Deneyler İşçi Sınıfı Mücadelesinden Bir Kesit (1962-1975), Köksüz Yayınlar, İstanbul, Ocak 2013, s. 23.

işsiz, umutsuz kalabalıklarla dolup taşmaktadır. Bütün çeşmeler kurumuş, susuzluk hâd safhadadır.¹⁵ İnsanlar geçici ve güvencesiz işler için rüşvet vermek zorunda kalmaktadırlar ve bu soyguna devlet kurumlarının en tepesindeki kimi yetkililerin de ortak olduğu bir sır değildir. 1963 Eylülünde *Milliyet*, bir süreden beri rüşvet almak suretiyle fabrikalara işçi gönderen Ereğli İş ve İşçi Bulma Kurumu Müdürü ile “bir şebeke mensubunun” tevkif edildiği haberini geçmektedir:

Kurum Müdürü Saim Elitaş'ın son günlerdeki tutumu ve bol para harcaması bu şüphelerin doğmasına sebep olmuş ve işi aydınlatmak üzere İş ve İşçi Bulma Kurum Genel Müdürlüğü'nden bir müfettiş görevlendirilmiştir. Müfettiş Nejat Polat, Saim Elitaş'ın son günlerde ilçemizdeki pavyonda ayda 2000 liranın üzerinde para sarf ettiğini ve İstanbul'daki barların birinde artist olarak çalışan Sevim isimli bir kadınla da alakası olduğunu tespit etmiştir. Bunun üzerine polisle işbirliği yaparak Saim Elitaş'ın evi aranmış ve arama sırasında Saim Elitaş tarafından hazırlanmış ve gönderilecek işçilerin listesi ile bazı mektuplar bulunmuştur. Mektupların hepsinde rüşvet verildiği yazılmaktadır. Dün sorgusu yapılan İş ve İşçi Bulma Kurumu Müdürü Saim Elitaş bu işi yalnız yapmadığını ve suç ortaklarının olduğunu itiraf etmiştir. (...) Olayın patlak vermesi üzerine 200 kadar işçi para verdiklerini ifade ile İş ve İşçi Bulma Kurumu önünde toplanmışlardır. İşçilerden işe sokmak için alınan rüşvet yekûnu takriben 60.000 lira civarında olduğu söylenmektedir. Rüşvetle bir şirkete 400 kadar işçinin girdiği ifade edilmektedir.¹⁶

Ve Ereğli'ye bin bir umutla koşan işsizlerin pek azı, son derece kötü çalışma şartlarıyla işe alınmakta, büyük kısmı açıkta beklemektedir. Bu hazin manzara, Ereğlilili Ufuk Erdoğan'ın hafızasına çakılıp kalmıştır:

İşçi alımında... ben hatırlıyorum, çocuktum. Erdemir sahasında Çarşamba günleri, ortaya bir masa kuruluyordu, ayaklı masa. “İşsizler siz bu tarafa geçin! Sıraya girin.” Sıraya giriliyordu. “Elini uzat!” Elde nasır varsa, dişler sağlıklıysa, çürük değilse, “Geç! Yarın sabah işe geleceksin.”¹⁷

İşe kabul edilenler en fazla otuz gün çalıştırılmakta ve deneme süresini tamamlayıp yasa teminatı altına girmeden işlerine son verilerek tekrar sokaklara terk edilmektedir. Ereğli Belediyesi zaman zaman işsizlere yarımşar ekmek dağıtmakta, dönmek isteyenlerin yol parasını vererek memleketlerine gitmelerini

¹⁵ Şirin Ereğli, 6 Temmuz 1962.

¹⁶ *Milliyet*, 26 Eylül 1963.

¹⁷ Ufuk Erdoğan, Görüşme kayıtları, 24 Ekim 2013.

sağlamaktadır.¹⁸ Fakat bir taraftan da Ereğli'ye işsiz akını devam etmektedir. Bu, yerli ve yabancı sermayedarların telgraf, telefon, yayın ve hatta devlet yayın organlarını da kullanarak giriştikleri çağrı kampanyasıyla da desteklenmektedir. Şirketlerin amacı, Ereğli'deki işçi yoğunluğunu artırmak suretiyle ücretleri düşürmektir ve Türkiye Yapı-İş Federasyonu'nun bu göçün durdurulması için yaptığı başvurular sonuçsuz kalmıştır.¹⁹

Yerli halk için, bir yandan kendilerinin ve çocuklarının hayatını büsbütün değiştirecek bir iş imkânı, bir umuttur kurulmakta olan fabrika. Ama bir iş, istihdam alanı olarak taşeron yapı şirketleri, kasabalılar için hayal kırıklığı olmuştur. Kıray, bu yönden kasabalıların kurulmakta olan fabrikayla ilk ilişkilerinin olumsuz olduğunu yazmaktadır. Kasabalılar genellikle büro işlerine talip olmaktadır oysa bu tür işlere ihtiyaç azdır. “Fabrikanın Ereğlilileri beğenmediği, Ereğlililere iş vermediği, hep Ankara’dan gelenleri çalıştırdığı ısrarla biraz da kızarak tekrar edilmektedir. Çoğu kimse, Ankara’dan İstanbul’dan gelip de işe alınan kişilerin, yeterlikleri, uzmanlık ve hünerleri için değil, fakat iltimasları olduğu için işe alındıklarını söylemektedir.”²⁰ Üstelik Ereğli, artık doğdukları, daracık tozlu sokaklarında koştukları, büyüdükleri, evlenip çoluğa çocuğa karıştıkları o küçük, sessiz sahil kasabası değildir. Ereğli her gün biraz daha uzaklaşmaktadır kendilerinden. Ve daha bir iki yıl öncesinin küçük sakin kasabasına şimdi huzursuzluk, kuşku, tedirginlik egemendir. *Şirin Ereğli*, henüz fabrikaların inşasına başlanmadan, hazırlık mahiyetindeki tali işlerin dahi kasaba nüfusunda büyük bir artışa neden olduğunu yazmakta; “fabrikalar manzumesine dâhil ünitelerin inşa ve montajına başlandığı andan itibaren” bu artışın daha da hızlanacağını ve “üç yıl sonra fabrikaların faaliyete geçmesiyle” de birkaç misli çoğalacağını öngörmektedir.²¹ Esnafıyla, ırgatıyla, dışarıdan gelip sokaklarını dolduran işsiziyle, amelesiyle bir kasaba dönüşmektedir.

Her şeye rağmen bu dönüşüm, umutlarını büyütme de diri tutuyordu balıkçı kasabasının. *Şirin Ereğli*, 1962 yazında bu umutları dile getiriyordu: “Ereğli bugün toptan çalışıyor. Yüz kayıktan ve çilekten ekmek beklemiyor, çoluğu ile çocuğu ile memleketin bağrında yükselecek olan ağır endüstrinin başarısı için canla başla çalışıyor. Bu idrak şuuru yediden yetmişe herkese intikal etmiştir. Burada şahsi menfaat düşüncelerinin üstünde nesillere miras kalacak olan fabri-

¹⁸ Öncü, 12 Ağustos 1962.

¹⁹ Öncü, 17 Ağustos 1962.

²⁰ Kıray, s. 226-227.

²¹ *Şirin Ereğli*, 2 Temmuz 1962.

kanın hayırlısı ile başlanılıp bitirilmesi konusu vardır. Ve Ereğli[liler] bu bakımdan tebrike şayandır ki, ufak tefek menfaat ihtiraslarını unutmuşlar ve fabrika bacalarının tütmesi için ellerinden gelen feragati yapmaktadırlar. (...) Dün kahve köşelerinde nargile fokurdutıp dedikodu yapan Ereğli bugün dinamik hüviyetini idrak etmiş ve elbirliğiyle ağır sanayi tesisine yönelmiştir.”²² Bir başka yazısında *Şirin Ereğli*, “uzak geçmiş senelerin tatlı ve sakin hatıralarının artık hayal olduğu” küçük balıkçı kasabasına şöyle sesleniyordu:

Kumsalından iyot, dağlarından çilek kokusu yerine e[gzoz]lardan çıkan yanmış mazot, yağ kokuları sarmış seni. Meltemin yine o meltem... Fakat, olgunlaşan fındıklar şarkısı yerine, birinci vites makina homurtuları ile dolu. Uzak geçmiş senelerin tatlı ve sakin hatıraları bir hayal olmuş... Bozhanenin yüzyıllara kol kanat atmış çınarı bile gölgesinde kahve içirmiyor. Toz duman bulutları arasında küskün durur. Azgın Karadeniz'den koşarak Ereğli koynuna sığınan dalgacıları da zor buldum. Amerika sahillerinden yük alarak gelmiş bir şilebi kucaklamış rahatça uyuyorlardı. İçlerinden beni tanıyan da oldu. Geçmişini unut dostum dedi. Gelecek hakikat olacak hayallerini kucakla... Biz bile gölgelerinde ferahlayacağımız bacaların kurulmasını bekliyoruz.²³

*Karadeniz Ereğlisi,
1962: Yatacak yer yok.
Parklar, mezarlık içleri
insanlarla dolu. Ekmek
yetmiyor. Kahvelerdeki
sandalyeler sabaha
kadar kiraya veriliyor.
Şirin Ereğli, 1 Mayıs
1962.*

Morrison: Kudret ve paranın getirdiği korkusuzluk

1962 yılı Haziran ayının başında *Şirin Ereğli* gazetesi, Morrison şirketinin şantiyelerinin tamamlanmakta olduğunu yazar. Morrison, fabrikanın temel kazık-

²² Şirin Ereğli, 21 Temmuz 1962.

²³ Şirin Ereğli, 27 Temmuz 1962.

larını imal edecek ve çakacaktır. Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları'nın kurulacağı sahalardaki hafriyat işleri bir müddet önce tamamlanmış ve tesviyeleri bitirilmişdir.²⁴ Morrison, aynı günlerde iki bine yakın işçinin çalıştığı Manisa ve İzmir çevresindeki füze rampalarının ve Çiğli NATO Havaalanı'nın yapımını da üstlenmiş, yürütmektedir. Ve basında bu Amerikan firmasıyla ilgili inanılması güç haberler yayınlanmaya başlamıştır. Sina Pamukçu, 1962 Nisanı'nda *Yön*'de Morrison'un, kudret ve paranın verdiği korkusuzluk içinde, Türk Anayasasını ve Türk kanunlarını çiğnemeye devam ettiğini yazmaktadır:

Bir işyeri düşünün ki orada Türk bayrağı yırtılmakta, Türk işçilerine küfredilmektedir. İşçilerin zaman zaman tekme yemeleri, bitişikte sığınacak bir yer olduğu halde yağmur altında tutulmaları, içecek su, yemek yiyecek yer, ısıtacak ateş bulamamaları, bunlar hep o işyerinde rastlanan manzaralar. Orada çalışanların nasibine zaman zaman dağ başında araçsız kalmak, toz toprak içinde yemek yemek, işe girmek için haraç ödemek gibi haller de geliyor. Şikâyet eden işçilerin hemen işine son verilmektedir. Ücretler çoğu zaman eksik ödenmekte, bu durumdan şikâyetçi olanlara da "işsiz adam çok; beğenmezseniz buyrun gidin" denilmektedir. Fazla mesai ücretlerinin ödenmemesi yüzünden şimdiki kadar 300 dava açılmıştır ve 1500 dava daha açmak gerekmektedir. Fakat mahkemeye başvuruların işine son verildiğinden, işçiler korkmaktadırlar.²⁵

1963 sonunda Ereğli'ye gelen ve henüz montaj devam ederken Erdemir'de işbaşı yapan Şükrü Özbayrak da, 2013 Ekimi'nde yaptığımız görüşmede, Amerikalıların astığı bir bayrağın yarattığı hoşnutsuzluktan söz etti: "Benim de zoruma gitti. Yahu Türkiye'de Amerikan Bayrağı'nın ne işi var?" Özbayrak, yapı işlerini üstlenen firmalar gibi kısım kısım işletmeye açılmakta olan Erdemir'in de "Amerikalıların hegemonyasında" olduğunu anlattı:

Akşam gidiyorsun sen, gazinoya giremiyorsun; belli saatten sonra girebiliyorsun, sinema seyrediyorsun. Hem yemekhane hem [sinema salonu], adam bira içiyor sen su içemiyorsun. Amerikalıların hegemonyasında, onların elinde, Erdemir'in gazinosu. O zaman Foster Miller, Morrison hepsi burada. Amerikan şirketleri... Bir de montaj için gelen Amerikalılar çok edepsizdi. Geliyor

²⁴ Şirin Ereğli, 1 Haziran 1962.

²⁵ Pamukçu şu anekdotu aktarmaktadır: "Aynı işyerinden bir başka örnek: İşveren vekilinin canı sıkılmış, kendine eğlence arıyor. Bir işçiyi çağırarak, 'git' diyor, 'iş araçlarına bakan nöbetçiden bana bir kürek al.' Oysa aynı işveren vekili, daha önce nöbetçiye, 'kimseye kürek vermeyeceksin' buyurmuştur. Eğlence arayan işveren vekili, yine yabancı arkadaşlarıyla birlikte kulübenin arkasına geçiyor ve iki Türk işçisinin birbirine girmesini sadist bir zevk içinde seyrediyor." Sina Pamukçu, "Türk İşçisinin Dertleri: Utanç Bölgesi II", *Yön*, Yıl 1, Sayı 18, 18 Nisan 1962, s. 8.

bizim başmühendislerin yanına -o zaman müdür yok Türklerden müdür muavini var, müdürler Amerikalı-, geliyor sıradan bir montör ayağını masanın üstüne koyuyor onunla öyle konuşuyor. Biz esas vaziyette duruyoruz. Adam, ayağı masanın üstünde... O zaman Amerikalılara karşı antipati [geliyor] ve bu bir harekete dönüşüyor. Biz de kendimizi o hareketin içinde bulduk. İster istemez.²⁶

Öncü, İzmir Çiğli Havaalanı inşaatını yapan Morrison'un, iş mevzuatını hiç sayarcasına işten çıkarmalara ve işçilere "gayri insani muameleye" tevessül ettiğini yazmaktadır. Haberde, bir işçi mümessilinin sabahdan akşama kadar güneşin altında kızgın bir varilin üzerinde oturtulduğu, işçinin içme suyuna işendiği, sendikal hareketlere katılanların işten çıkartıldığı, işçilere "açıklanmasından utanç duyulacak" küfürler edildiği, işçilerin kanuni saatlerin dışında çalıştırıldığı, ücretlerin düşürüldüğü belirtilmektedir.²⁷

Morrison'un Zonguldak Ereğlisi'nde yürüttüğü Erdemir inşaatında da durum farklı değildir. Yaygın bir uygulama olarak işçiler kısa sürelerle işe alınmakta ve deneme süresini doldurduklarında işten çıkarılmaktadırlar. Bu yolla Morrison, tazminat yükümlülüğünden kurtulmaktadır. O günlerde Türkiye Yapı-İş Federasyonu Başkanı Tahir Öztürk, "Türkiye'nin her tarafında Türk işçisine ve özellikle yapı işçilerine yapılan işkence, haklarına yapılan tecavüz ve izzeti nefisleriyle yapılan alayın hepsini topyekûn" Zonguldak Ereğlisi'nde görmenin mümkün olduğunu söylemektedir:

"Burada tam bir patron saltanatı ve kapitalizmin emperyalist düşüncesi ve tatbiki hâkimdir. İş hayatını düzenlemekle görevlendirilenlerin kanunları tatbikte aciz kaldıkları yer burasıdır. Burada sendikaya girmek ve başkanını tanımak bile büyük bir suçtur. (...) [V]elhasıl sayılmakla bitmeyen ve sömürge uluslarda dahi rastlanmayacak türlü şekil işkence ve haksızlıklar diyarı Karadeniz Ereğlisi olmuştur. (...) Burada bir gestapo teşkilatı kurulmuştur. İşçiler dövülür, onlara küfür edilir, aracılık yapan teşkilat başkanımıza ağza alınmayacak hakaretlerde bulunulur, kapı dışarı edilir. Çalışma Bakanlığı'ndan gelen müfettişlerin karşısına kendi adamları çıkarılır, en ufak hak istemek Demirperde gerisindeki şekilde ceza görür. (...) Ağlayan işçiler, açlıkla savaşıyor işçiler. Saltanat süren Demir Çelik Krallığının sanki sömürgesi altındaymış gibi muamele görürler."²⁸

²⁶ Şükrü Özbayrak, Görüşme kayıtları, 24 Ekim 2013.

²⁷ Öncü, 29 Haziran 1962.

²⁸ Öncü, 12 Ağustos 1962.

'60'ların başlarında Ereğli'de karşılaştığımız bu manzaralar, bir küçük balıkçı kasabasının dev bir sanayi bölgesine dönüşümünün, büyük bir ekonomik, sosyal ve ekolojik altüst oluşun sancılı hikâyesini anlatmaktadır.

...

Bu yıllar, 27 Mayıs 1960 askeri darbesinin ardından Türkiye'de bir dönemin kapandığı, ülke siyasetinin yeniden şekillendiği yıllardır. Kimi eski DP kadroları tarafından 11 Şubat 1961'de Adalet Partisi (AP) kurulur.²⁹ Yapılan genel seçimlerin ardından, 20 Kasım 1961 günü Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkanı İsmet İnönü'nün oluşturduğu koalisyon hükümeti işbaşına gelir. Artık İnönü'nün liderliğindeki koalisyonlar dönemi başlamıştır.³⁰ 1961 Anayasası, işçi hareketinin siyasallaşması ve toplumsal etkinliğinin artması yönünde oldukça elverişli koşullar sunmakta ve toplu işçi haklarını Anayasal güvenceye kavuşturmaktadır.³¹ Grev yasağının kaldırılması, 274 ve 275 sayılı sendika yasalarının yürürlüğe girmesi ve toplu pazarlığın emek piyasasında giderek çok önemli bir faktör durumuna gelmesiyle sendikaların üye sayısı bütün işkollarında hızla yükselir, sendikaların siyasete ilgisi ve siyaset üzerindeki etkisi artar. 13 Şubat 1961'de, 12 sendikacı tarafından Türkiye İşçi Partisi (TİP) kurulur.³² TİP'in kurulduğu gün düzenlenen basın toplantısında kurucular, TİP'in "ezilen işçi sınıfının haklarını

²⁹ 15 Ekim 1961 seçimlerine katılarak oyların yüzde 34,8'ini almış, 450 üyeli Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) 158 milletvekilliği, 150 üyeli Cumhuriyet Senatosu'nda ise 70 senatörlük almıştı.

³⁰ 20 Aralık 1961 günü Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkanı İsmet İnönü liderliğinde Cumhuriyet tarihinin de ilk koalisyon hükümeti olan 26. Hükümet, CHP-AP koalisyonu kurulur. 25 Haziran 1962 ve 25 Aralık 1963 tarihleri arasında ise CHP'nin, Yeni Türkiye Partisi (YTP) ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ile kurduğu 27. Hükümet işbaşındadır. 17 Kasım 1963 günü yapılan yerel seçimlerde AP yüzde 46,2, CHP yüzde 37,5, YTP yüzde 6,4, CKMP yüzde 2,6 oy alır ve bu sonuçlar ikinci koalisyon hükümetinin çöküşüne neden olur. 25 Aralık 1963 günü İnönü, bağımsızlarla 20 Şubat 1965 tarihine kadar sürecek olan üçüncü koalisyon hükümetini kuracaktır.

³¹ Aziz Çelik, *Vesayetten Siyasete Türkiye'de Sendikacılık (1946-1967)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 318-319.

³² Kurucular tüzükteki sıraya göre: Kemal Türkler (Türkiye Maden-İş Sendikası Genel Başkanı), Avni Erakalın (İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Genel Başkanı), Şaban Yıldız (İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Genel Sekreteri), İbrahim Güzelce (İstanbul Basın Teknisyenleri Sendikası Genel Sekreteri), Ahmet Muşlu (Türkiye Çikolata Sanayii İşçileri Sendikası Genel Başkanı), Rıza Kuas (Lastik-İş Sendikası Genel Başkanı), Kemal Nebioğlu (Türkiye Otel ve Gıda İşçileri Sendikası Genel Sekreteri), Hüseyin Uslubaş (İstanbul Yaprak Tütün İşçileri Sendikası Genel Başkanı), Saffet Göksüzoğlu (İlaç ve Kimya İşçileri Sendikası Genel Başkanı), Salih Özkarabay (İstanbul Basın Teknisyenleri Sendikası Genel Başkanı), İbrahim Denizcier (Müskirat Federasyonu Genel Başkanı), Adnan Arkin (İstanbul İşçi Sendikaları Birliği İcra Kurulu Muhasip Üyesi).

korumak için” kurulduğunu açıklarlar.³³ Behice Boran, TİP’i “doğrudan doğruya emekçi sınıflardan insanların” kurmuş olmalarının, “üzerinde önemle durulması gereken ilk nokta” olarak görmektedir. Boran, bu noktanın TİP’i burjuva partilerinden de ayırdığını, CHP ve son tahlilde CHP’den çıkan burjuva partilerinin aksine TİP’in CHP’den bağımsız ve aşağıdan yukarı kurulan bir parti olduğunu vurgulamaktadır.³⁴

Öte yandan Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-İş) siyaset sahnesinde kendisini bir “baskı grubu” olarak tanımlamaktadır; hükümetle ve siyasi partilerle ilişkilerinde temel yönelimi ise lobisiliktir. CHP ile AP arasında parçalanmış bir yönetim kadrosuna sahip olan Türk-İş, siyasi partilere karşı dengeli bir yaklaşım içindedir. 27 Mayıs’ın ardından toplanan genel kurulunda Türk-İş’in başına geçen Seyfi Demirsoy ve Halil Tunç ikilisi, CHP’lilerle DP’liler arasındaki uzlaşmayı/dengeyi temsil etmiştir. Tunç’un ifadesiyle, “işçilere sınıf şuuru değil, millî şuur ikame etmeyi” zaruri gören Türk-İş, kendisini sınıf mücadelesinin dışında ve karşısında görmektedir. Türk-İş’e göre dünyada iki ayrı sendikacılık anlayışı vardır. Biri, iktisadi sistemi ihtilalci metotlarla değiştirip, kapitalizmi tamamen ortadan kaldırmayı amaçlayan sendikacılık; diğeri ise demokratik düzenin koruyucusu kuvvetler arasında yer alan, sosyal ve iktisadi hayatla yakından ilgilenecek sosyal adaleti gerçekleştirmeye çalışan sendikacılıktır. Türk-İş ikinci yolu seçmiştir.³⁵ Türk-İş’in politikaları üzerinde Amerikan sendikacılığının etkileri belirgin biçimde artmaya başlamıştır. Bu, *Marshall Planı* kapsamında yürütülen eğitim projeleri ve aktarılan kaynaklarla gerçekleşmektedir. Uluslararası Kalkınma Ajansı (A-gency for International Development – AID) programları olarak bilinen, Marshall Plan çerçevesinde Türkiye’den ABD’ye sendikacılar götürülüp eğitilmekte, doğrudan ABD sendikaları da ABD’de eğitim programları düzenlemektedirler. Amerikan Emek Federasyonu - Sanayi Örgütleri Kongresi (American Federation of Labor - Congress of Industrial Organisations - AFL-CIO), Türk-İş’e tarafsızlık konusunda açık telkinlerde bulunmaktadır. “Türk-İş kendisi gibi bir ulusal sendikal merkez olan AFL-CIO’yu adeta bir üst kuruluş olarak görmektedir.”³⁶ Soğuk savaş sürmektedir; siyasete damgasını basan önemli ve baskın öğelerden biri olan antikomünizm işçi ve sendika hareketi üzerinde de etkilidir. Türk-İş, 22 Aralık 1962 günü yirmi bin işçinin katıldığı “Komünizmi

³³ Vatan, 14 Şubat 1961.

³⁴ Boran, Behice (1970), Türkiye ve Sosyalizm Sorunları, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1970, s. 59.

³⁵ Türk-İş, Nisan 1965, Yıl 3, Sayı 26, s. 9-10.

³⁶ Çelik, Vesayetden Siyasete Türkiye’de Sendikacılık (1946-1967), 2010, s. 442-443.

*Bülent Ecevit ve İsmet İnönü.
Fotoğraf: Pinterest.*

Morrison'a karşı başlatılan ve ülke genelinde yankı uyandıran hak arama mücadelesinin önderi Türkiye Yapı-İş Federasyonu Başkanı, Fukara Tahir olarak bilinen, Türkiye'de sendika hareketi tarihinin en renkli, en ilgi çekici simalarından Tahir Öztürk'tür. O günlerde sendikacılık hayatına henüz ilk adımlarını atmakta olan geleceğin efsanelerinden biri, İsmet Demir de Ereğli'de işçi direnişlerinin içindedir. Türk-İş geleneğinin mimarlarından Halil Tunç Ereğli'ye gider gelir. Ve sıra dışı bir Amerikalı sendikacı Thalmayer... Bu dinamik ve "gizemli" sendikacı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin tartışma gündemini günlerce meşgul edecek, nihayet uluslararası alanda da sansasyon yaratan bir kararla sınır dışı edilecektir.

Sonraki yıllarda Türkiye'de sendika hareketi içinde öne çıkan kimi sendikacılar; Ereğli'de 1980 Eylülü'ne kadar sürecek bir büyük kavganın hasımları Maden-İş ve Metal-İş kadroları; 14 Ocak 1967 günü kaleme alınan Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (DİSK) kuruluş kararının altına -talihsiz bir şekilde- Yapı-İş adına imza koyan Emrullah Akdoğan, Ereğli'den, bu çetin koşullar içinden çıkarlar.

Tel'in Mitingi" düzenler. Türk-İş'in TİP'e karşı tutumundaki en önemli faktör de antikomünizmdir.

İşte bu şartlarda; siyasetin yeniden şekillendiği, işçi/sendika hareketinin giderek artan bir ivmeyle yükseldiği '60'ların Türkiye'sinde Ereğli'nin öyküsü, aktörleri bakımından da eşsizdir. Çalışma Bakanı, Partisi'nde yıldızı parlayan ve Ereğli'de durulmak bilmeyen işçi/sendika-işveren kavgasına müdahil olan Zonguldak Milletvekili Bülent Ecevit'tir. Morrison şirketinin Türkiye temsilcisi, sonraki yıllarda "Morrison Süleyman" olarak da anılacak olan geleceğin Başbakanı, 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'dir.